
PLASTICA ANTROPOMORFĂ DIN AȘEZAREA CUCUTENIANĂ IABLONA I, JUD. BĂLȚI

de Victor Sorochin și Ilie Borzian

Reprezentările antropomorfe atestate în siturile complexului cultural Cucuteni-Tripolie au atras atenția cercetătorilor încă din prima etapă a studierii acestei civilizații, când s-au întreprins primele tentative de clasificare și interpretare¹

Aspectele istoriografice ale studierii plasticii antropomorfe a acestui complex au fost examinate în lucrările lui S.N. Bibikov², T.G. Movșa³, A.P. Pogoževa⁴ și D. Monah⁵, care au adus valoroase contribuții la clasificarea și interpretarea descoperirilor, așa după cum au adus și T.S. Passek, S.N. Bibikov, B.A. Rybakov, T.G. Movșa A.P. Pogoževa, T.A. Popova, V. Dumitrescu, H. Dumitrescu, S. Marinescu-Bîlcu, K. Makarevič, E. Tsvek ș.a. La baza schemei sale de clasificare, S.N. Bibikov pune opt grupe de elemente, din care doar cinci cu caracter mai general⁶. T.A. Popova a clasificat statuetele antropomorfe din așezarea Polivanov Iar în trei grupe: 1) figurine feminine; 2) statuete fără elemente de sex și 3) reprezentări masculine, pe când T.A. Popova nu ținea cont de unele criterii, ca decorul sau poziția statuetelor, deși remarca și tipuri intermediare⁷. În schema de clasificare a lui A.P. Pogoževa au fost evidențiate cinci trepte ierarhice și divizarea figurinelor s-a efectuat pornind de la elementele generale la cele particulare⁸.

Ținând cont de schemele cunoscute și de specificul colecției de la Iablona I, noi am propus următoarea schemă de clasificare: A – statuete fără decor, B – reprezentări cu decor. Categoriile au fost definite după poziția statuetelor (verticale și șezânde), grupele după sex, iar tipurile și variantele după elementele morfologice și compozițiile ornamentale. Înainte de a trece însă la examinarea plasticii antropomorfe, este necesar să prezentăm unele informații despre așezare.

Stațiunea Iablona I se găsește în punctul „Pidmenty”, la 0,3 – 0,4 km vest de satul cu același nume (com. Iablona, jud. Bălți), unde văile râurilor Iablona, Camenca și

¹ A.A. Skrylenko. *Glinjanye statuetki domikenskoj kul'tury, otkrytoj v Srednem Pridneprov'e*, în *Trudy XII AC v Harkove v 1990*, 2, t.1. Moscova, 1995.

² S.N. Bibikov. *Poselenje Luka-I'rubleveckaja*, în *MIA*, 38, N-L, 1953.

³ T.G. Movșa. *Antropomorfnaia plastika Tripol'ja (realitičeskij stil')*, autoreferat, Kiev, 1975.

⁴ A.P. Pogoževa. *Antropomorfnaia plastika Tripol'ja*, Novosibirsk, 1983.

⁵ D. Monah. *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*. BMA. III, Piatra-Neamț, 1997.

⁶ S.N. Bibikov. *op. cit.*, p. 204-238.

⁷ T.A. Popova. *Antropomorfnaia plastika tripol'skogo poselenija Polivanov-Jar, na Dnestre*, în *ASGE*, 21, 1980.

A.P. Pogoževa. *op. cit.*

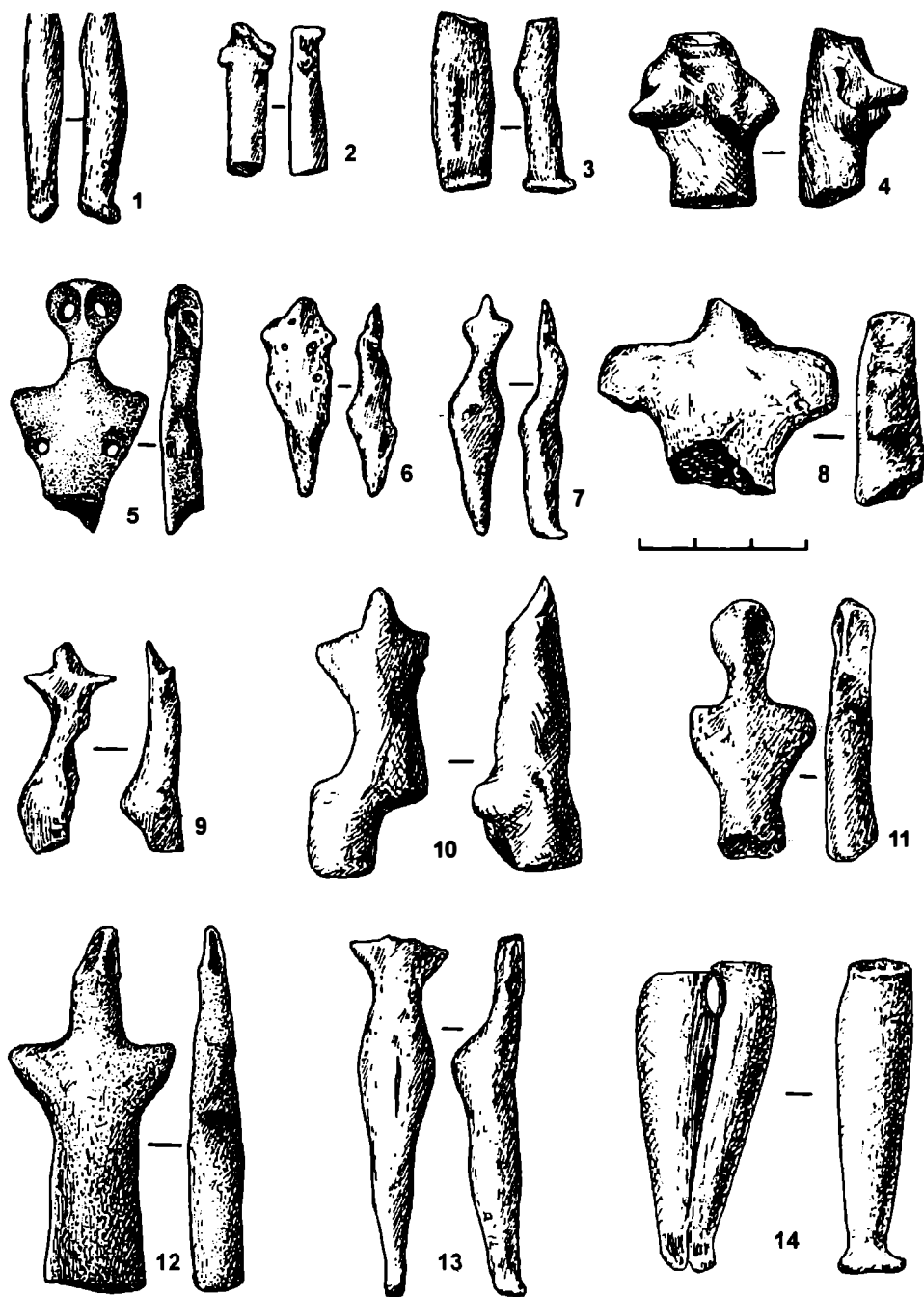

Fig. 1 – tablona I. Statuete antropomorfe.

Prut formează un promontoriu alungit, cu înălțimea de 20-22 m de la fundul văii și suprafața de 1-1,2 ha. Această formațiune geomorfologică este orientată de la vest spre est. Panta de vest a promontoriului este abruptă (35° - 37°), iar cele de sud și de nord sunt mai line. Suprafața promontoriului are o înclinare neînsemnată (3° - 5°) spre vest. Pe fundul văilor ce separă promontoriul curg pâraie, care – conform observațiilor geomorfologului P.M. Dolukhanov – probabil că existau și în epoca eneolitică. În partea de vest a promontoriului depunerile din holocen aveau o grosime de 0,25-0,30 m, iar în cea de est de 0,55-0,70 m. După datele obținute în urma săpăturilor, așezarea ocupă partea de vest a promontoriului. Stratul de cultură a fost parțial răvășit în urma aratului adânc. Din orizontul de cernoziom s-au recoltat fragmente de ceramică, oase de animale, piese de silex, os, corn, bucăți de lut ars.

Stațiunea a fost descoperită de S.I. Popov în anul 1966⁹ și cercetată de I. Borzic în anii 1977-1978. Pe parcursul a două campanii de săpături a fost excavată o suprafață de 5350 m², ceea ce reprezintă aproximativ 3/4 din așezare. Au fost cercetate resturile a 63 de construcții adâncite în pământ (bordeie, gropi diverse). Așezarea este atribuită etapei Cucuteni A-B₂ (= Tripolie BII)¹⁰.

* *
*

Colecția de reprezentări antropomorfe de la Jablona I constă din 711 fragmente și statuete întregi. Dintre acestea, părțile superioare (capete, torsuri) constituie 25,9% (184 ex.), părțile mijlocii – 22,8% (163 ex.), părțile inferioare (354 de fragmente de picioare) – 49,9% și figurine întregi sau întregibile – 1,4% (10 ex.). Reiese că jumătate dintre piese sunt reprezentate de fragmente inferioare, iar cele provenind de la părțile superioare și cele mijlocii au indici apropiați ca procentaj, în timp ce numai o mică parte sunt întregi. Marea majoritate a statuetelor sunt modelate din pastă fină, similară celei utilizate la modelarea ceramicii pictate (94,8% din numărul total) și numai un număr mic au fost confecționate din pastă cu diverși ingrediente, probabil de proveniență organică (5,2%). Gradul de ardere al figurinelor este diferit și, în funcție de acesta, culoarea lor variază de la roșu-gălbui până la negru-cenușiu, dar predomină culoarea roșie-gălbui. O parte dintre statuete sunt vopsite cu culoarea roșie (7,2%), iar altele au păstrat pe suprafața lor urme de pastă albă cu care, probabil, erau încrustate în întregime în antichitate.

Examinarea atentă a fragmentelor de statuete de la Jablona I ne permite să susținem că la modelarea lor au fost utilizate două tehnici. De regulă, reprezentările de dimensiuni mici sunt lucrate dintr-o bucată. Însă majoritatea statuetelor au fost modelate din două bucăți verticale. Aceste două tehnici de modelare s-au păstrat de-a lungul întregii dezvoltări a complexului Cucuteni-Tripolie, ultima modalitate fiind mai frecventă¹¹. Această problemă a fost pe larg examinată în monografia cercetătorului D. Monah¹². Tot două modalități au fost utilizate și la realizarea sânilor. Prima constă în aplicarea

⁹ S.I. Popov, *Arkheologičeskiye pamjatniki okrestnostej s. Jablona, Glodjanskogo raiona*, în *AIM* (1970-1971), 1973, p. 79.

¹⁰ V. Sorochin, *Modalitățile de organizare a așezărilor complexului cultural Cucuteni-Tripolie*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p.78-79, fig. 3/3.

¹¹ A.P. Pogoževa, *op. cit.*, p. 113.

¹² D. Monah, *op. cit.*, p. 58-60.

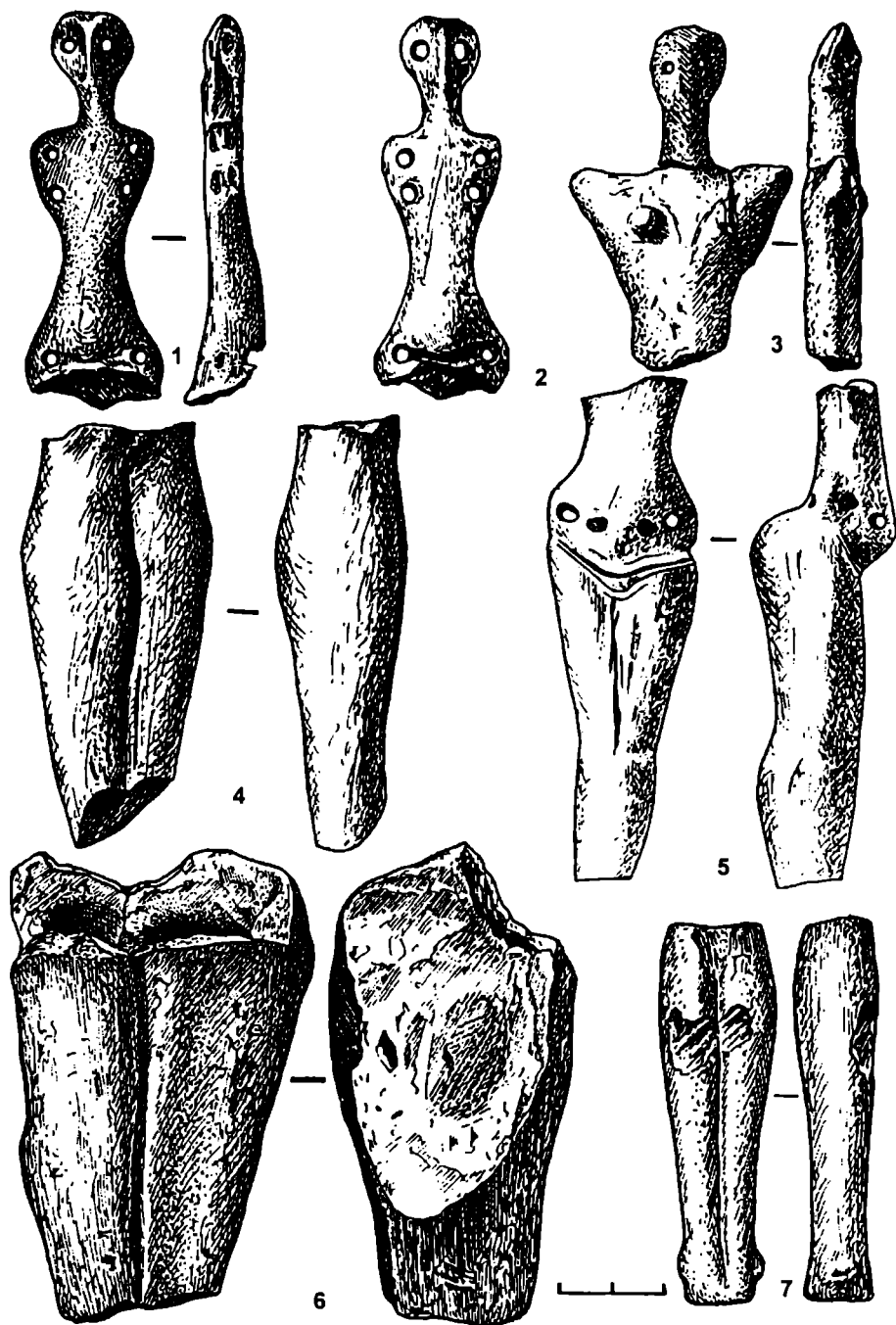

Fig. 2 – lablona I. Reprezentări antropomorfe.

pe piept a două pastile de formă conică. A doua modalitate – realizată din partea dorsală a statuetei, cu ajutorul unui obiect cu capătul rotunjit, ducea la formarea pe piept a unor proeminențe conice. Pentru majoritatea reprezentărilor menționăm prezența angobei, care acoperea suprafața lor cu un strat subțire de pastă fină. Părțile mijlocii ale statuetelor erau acoperite mai intens cu angobă decât cele superioare și inferioare. Deseori, fesele erau mai pronunțat modelate cu ajutorul angobei, căpătând o formă sferică. Dimensiunile figurinelor sunt diferite. Sunt prezente statuete miniaturale cu înălțimea de 3-4 cm și lățimea coapselor de 0,8-0,9 cm (fig. 1/6). Însă majoritatea reprezentărilor atingeau înălțimea de 8-17 cm (cu lățimea maximă de 1,2-1,5 cm). Au fost depistate câteva fragmente mijlocii de la statuete mari (5 ex.), neornamentate. Dar și în aceste cazuri se respecta raportul corpului – talia îngustă, abdomenul proeminent (1 ex.) sau cu un orificiu orizontal în zona ombilicului (1 ex.). Pliurile adipoase sunt pronunțate, cu câte un orificiu fiecare (1 ex.) sau neperforate (1 ex.). Picioarele au fost modelate lipite, demarcate de o incizie verticală (3 ex.). O figurină are în partea de jos a abdomenului două cavități (diametrele – 1,7 cm) (fig. 2/6). Dimensiunile fragmentelor: înălțimea 6-9 cm, lățimea maximă de la 3,5 cm până la 7 cm.

Statuetele fără decor (A).

În această categorie au fost incluse 611 piese, ceea ce reprezintă 86% din numărul total. După cum s-a menționat, majoritatea lor au fost depistate în stare fragmentară. Poziția și sexul au putut fi identificate doar la 137 de figurine (19,2%). Ținând cont de această situație, vom examina la început fragmentele mici (373 ex. – 66,6%).

După formă, capetele se divizează în două tipuri: 1) discoidal (54 ex.) și 2) proeminență conică (20 ex.). La primul tip nasul este indicat printr-o nervură mediană, ochii nu sunt redați la 19 exemplare sau indicați prin două (25 ex.) sau patru (10 ex.) orificii, dispuse simetric. La unele capete urechile sunt slab trase spre spate. Diametrele capetelor variază de la 0,9 până la 2,5 cm. La capetele de tipul al doilea nasul nu este marcat sau este slab evidențiat, formând un cilindru rotunjit în partea superioară, uneori mai lat decât gâtul.

După formă, umerii și mâinile se împart în două tipuri: 1) în formă de proeminențe conice (114 ex.) și 2) de formă rotundă (7 ex.). La primul tip, umerii și brațele trec lent spre talia îngustă și mai rar trecerea este bruscă (19 ex.). La câteva piese umerii sunt ușor ridicați în sus (12 ex.) și nu au orificii (fig. 2/3). Figurinele cu umerii și brațele aparținând primului tip sunt cu precădere fără orificii (72 ex.), dar printre ele s-au atestat și exemplare cu o perforație la fiecare umăr (29 ex.), cu câte una și două perforații (10 ex.) și cu două perforații la fiecare umăr (12 ex.). Statuetele cu umerii și brațele aparținând celui de-al doilea tip sunt fără perforații (6 ex.) și numai o piesă are câte o perforație la fiecare umăr (fig. 1/8).

La un număr de 124 de piese pot fi deosebite talia, abdomenul și coapsele. Majoritatea au talia îngustă. Abdomenul este aplatizat (63 ex.), cu o perforație orizontală în zona ombilicului (47 ex.) sau ombilicul este modelat printr-o slabă ciupire (24 ex.). De regulă, coapsele sunt pronunțate și pliurile adipoase sunt fără perforații (67 ex.), cu o perforație (45 ex.) și câte două (6 ex.) perforații de fiecare parte (fig. 2/5; 4/5).

Fragmentele de fese provin de la 145 de exemplare modelate realist. Se evidențiază trei exemplare de formă conică și o piesă alcătuită din două conuri demarcate de o incizie

Fig. 3 – lablona I. Reprezentări antropomorfe.

verticală (fig. 2/4). Genunchii statuetelor sunt modelați cu ajutorul a una (100 ex.) sau două (19 ex.) ciupituri. O parte din piese au câte una (51 ex.) sau două (18 ex.) perforații orizontale.

Dintre piesele analizate, cele mai numeroase sunt fragmentele de picioare (344 ex.). Ele sunt de formă conică și se împart în două tipuri: 1) cu un picior unic (250 ex.) și 2) cu picioarele demarcate de ambele părți printr-o incizie verticală (94 ex.). La multe exemplare talpa nu s-a păstrat (220 ex.). Labelle picioarelor aparținând primului tip sunt de formă conică (96 ex.), alteori talpa este redată schematic (14 ex.) și cu unele elemente realiste (3 ex.). La picioarele de tipul 2 laba a fost modelată schematic (5 ex.) sau de forma unui disc (93 ex.) și cu unele elemente realiste (fig. 1/14). La laba unui picior au fost modelate în relief maleolele (fig. 2/7).

Așadar, în urma analizei fragmentelor de statuete se poate conchide că, de obicei, capetele lor au formă discoidală, nasul marcat printr-o ciupitură, ochii indicați prin perforații, gâtul înalt, de formă conică, umerii și mâinile reprezentate de regulă prin „amorse” și frecvent fără orificii, talia îngustă, abdomenul aplatizat sau cu o perforație orizontală în zona ombilicului, pliurile adipoase deasupra taliei cu sau fără perforații, genunchii marcați prin ciupituri, cu perforații orizontale, picioarele preponderent conice, unite și cu laba de forma unui vârf conic.

În prima categorie (126 ex. – 17,7% din numărul total) a reprezentărilor verticale se evidențiază două grupe: feminine (119 ex. – 16,7%) și masculine (7 ex. – 1%). După elementele morfologice, figurinele primei grupe se divizează în două tipuri. Primului tip (tipul I) i-au fost atribuite 35 de figurine (4,9%). Majoritatea lor au fost lucrate neglijent, în pastă se observă diverși ingredientii, arderea este incompletă, culoarea neagră sau cenușiu-gălbui (29 ex.). Capetele figurinelor sunt marcate printr-o proeminență conică (18 ex.) sau un disc (10 ex.). La ultima categorie nasul este redat printr-o ciupitură. Torsul lor este aplatizat, cu „amorse” în loc de brațe (33 ex.) sau ușor rotunjite (2 ex.), iar sânii sunt redați prin proeminențe conice (9 ex.). Trei dintre ele au sânii marcați exagerat (fig. 1/4; 3/9). Pliurile adipoase sunt slab pronunțate și, de regulă, fără perforații. Fesele au fost modelate proeminent, uneori cu o ușoară ciupitură (2 ex.). Picioarele sunt de formă conică, unite sau demarcate de o incizie verticală (fig. 1/6, 7, 9- 12).

În al doilea tip au fost incluse 84 de piese (tipul II – 11,9%), modelate preponderent din pastă fină, fără ingredientii vizibili, culoarea lor fiind cu precădere roșie-gălbui. După forma picioarelor, statuetele acestui tip se împart în două variante. Comune pentru ele sunt forma capetelor, torsului și coapselor. De obicei, capetele sunt de formă discoidală, ochii redați prin perforații, umerii și brațele „amorse” cu sau fără perforații, talia îngustă, șoldurile proeminente. Din prima variantă fac parte 68 de statuete. Ele se caracterizează printr-un picior fusiform cu pulpele marcate, care se termină printr-un vârf sau labă. Unele deosebiri se observă la tratarea abdomenului, șoldurilor și genunchilor. La ele se referă: absența perforațiilor în zonele anatomice respective (35 ex.); genunchii lucrați prin ciupire și perforații (13 ex.), cu o perforație orizontală la ombilic (2 ex.); perforațiile de la șolduri și genunchi (6 ex.) și perforațiile de la genunchi, ombilic și șolduri (8 ex.). În a doua variantă au fost incluse 16 piese. Pentru ele sunt specifice picioarele conice demarcate de ambele părți de către o incizie verticală, genunchii fiind lucrați separat, prin ciupire.

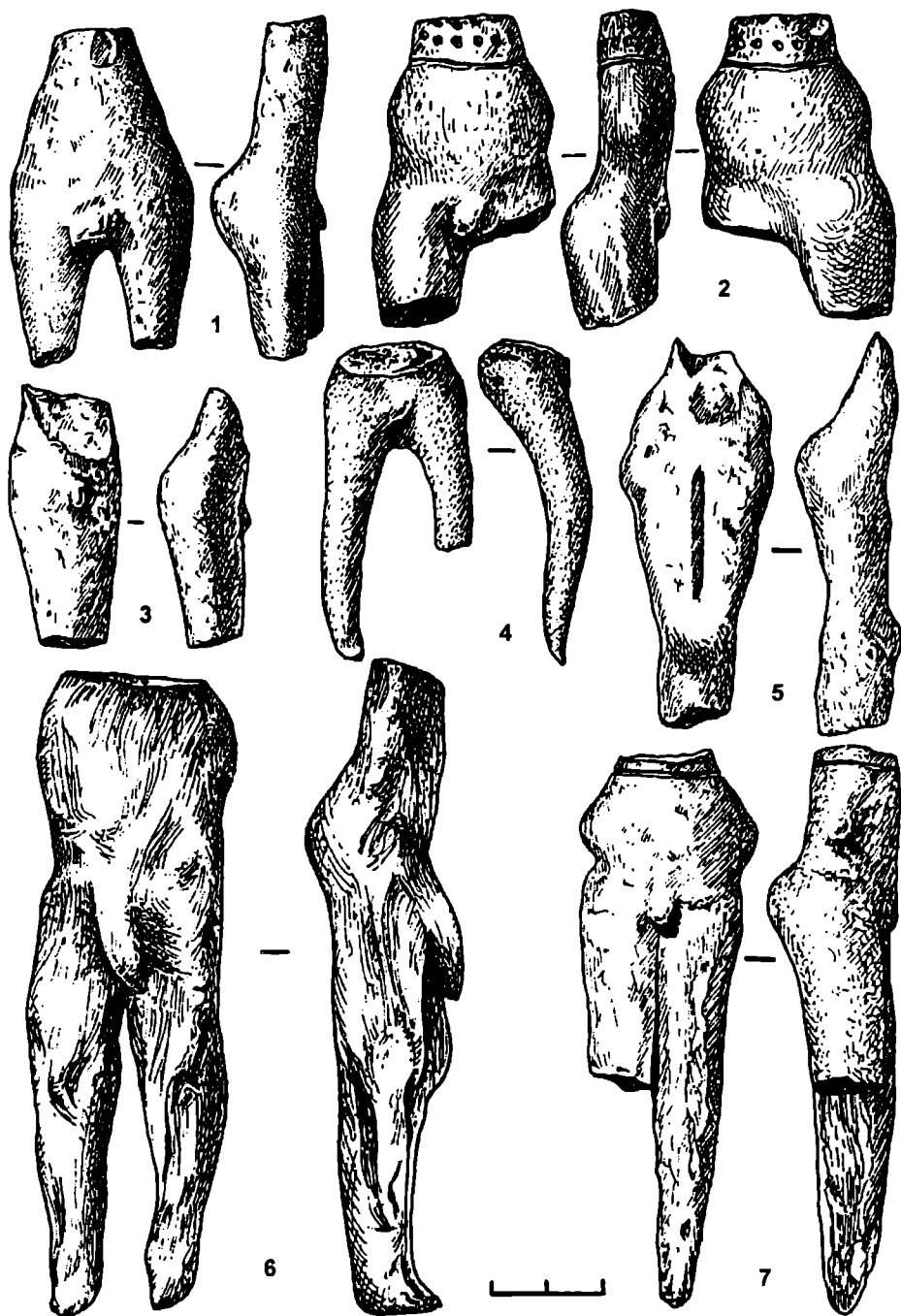

Fig. 4 – lablona I. Statuete antropomorfe masculine.

De regulă, mai jos de genunchi au câte o perforație orizontală. Ca și la prima variantă, se remarcă unele elemente în modelarea abdomenului, pliurilor adipoase și genunchilor. Sunt statuete fără perforații în locurile nominalizate (3 ex.), cu perforații orizontale la genunchi (5 ex.), cu perforații la pliurile adipoase și ombilic (2 ex.), cu câte o perforație la genunchi, ombilic și câte două la pliurile adipoase (2 ex.) (fig. 1/13; 2/5; 7/4).

Grupa statuetelor masculine (II) are un singur tip (tipul 3), în care au fost incluse șapte exemplare (1%) cu reprezentarea plastică a sexului. Ele sunt modelate din pastă având ca degresant șamotă cu bobul mărunț (4 ex.) sau fără ingrediente vizibili (3 ex.). Suprafața lor este lucrată neglijent, de culoare cenușiu-gălbuie (4 ex.) și gălbuie (3 ex.). Pe o reprezentare se observă urme de vopsea roșie, aplicată după ardere. Ele au talia zvultă și coapsele slab pronunțate. Fesele au fost modelate neglijent și sunt slab evidențiate, fiind demarcate de o incizie verticală. După modelarea picioarelor, ele pot fi divizate în două variante. Primei variante i-au fost atribuite patru statuete cu picioarele modelate separat. La două s-au păstrat extremitățile picioarelor, cu laba în formă de vârf (fig. 4/4) sau cu laba executată schematic (fig. 4/6). Genunchii sunt indicați prin ciupituri. La o figurină falusul a fost modelat în stare hipertrofiată (fig. 4/6). Statuetele celei de-a doua variante au picioarele lipite, probabil fusiforme. Dimensiunile reprezentărilor: înălțimea – 11,6 cm; 6,6 cm; 6 cm; 5,8 cm; 3 cm; 4,3 cm; lățimea maximă, respectiv – 3,4 cm; 2,9 cm; 3,2 cm; 2,6 cm și 2 cm (fig. 4/1, 3, 4, 6).

În cea de-a doua categorie (reprezentările șezânde) au fost incluse 11 statuete (1,5% din numărul lor total). Ele sunt modelate din pastă fină (6 ex.) sau cu diverși ingrediente (5 ex.), culoarea fiind preponderent roșie-gălbuie. Categoria respectivă are o singură grupă (III) și un singur tip (tipul 4). Elementele caracteristice sunt picioarele flexate de la genunchi, umerii și brațele redată prin „amorse”, talia înaltă, zvultă, spatele îndoit (2 ex.), șoldurile slab pronunțate, fesele modelate exagerat. Picioarele sunt de formă conică, unite (3 ex.), executate schematic (2 ex.) și cu unele trăsături realiste (1 ex.). Prezintă interes o statueta aproape întreagă. Capul nu s-a păstrat, umerii și brațele sunt redată prin „amorse”, talia este îngustă, spatele îndoit, fesele modelate exagerat, picioarele executate separat și îndoite de la genunchi, iar etichetele lor indicate schematic. Picioarul drept al statuietei este așezat pe cel stâng (fig. 5/6).

Printre statuetele neornamentate se remarcă două piese cu trăsături individuale. Prima reprezintă partea superioară a unei figurine cu umerii indicați prin „amorse”, talia de formă cilindrică (înălțimea – 1,9 cm, lungimea „amorselor” – 1,9 cm). A doua piesă (fig. 1/1), de formă conică, întreagă, are partea superioară realizată în formă de vârf și cea inferioară de aceeași formă, însă trasă relativ orizontal (înălțimea – 4 cm, grosimea – 0,7 cm).

Așadar, în urma examinării reprezentărilor neornamentate a devenit clar că în colecția de la Iablona I tipul dominant este statueta de proporții alungite, cu capul de formă discoidală, ochii redați prin perforații, umerii-„amorse” cu sau fără perforații, talia zvultă, îngustă, coapsele evidențiate, fesele ușor exagerate, picioarele fusiforme, cu o îngroșare în zona pulpelor, sau conice, demarcate de ambele părți de câte o incizie (tip 2). Specifice sunt statuetele de tipul I, cu capul de formă conică, torsul aplatizat, umerii și brațele marcate prin „amorse”, fesele modelate exagerat, picioarele de formă conică, unite sau demarcate. Figurinele masculine sunt reprezentate de un număr mic de piese în poziție verticală și șezândă.

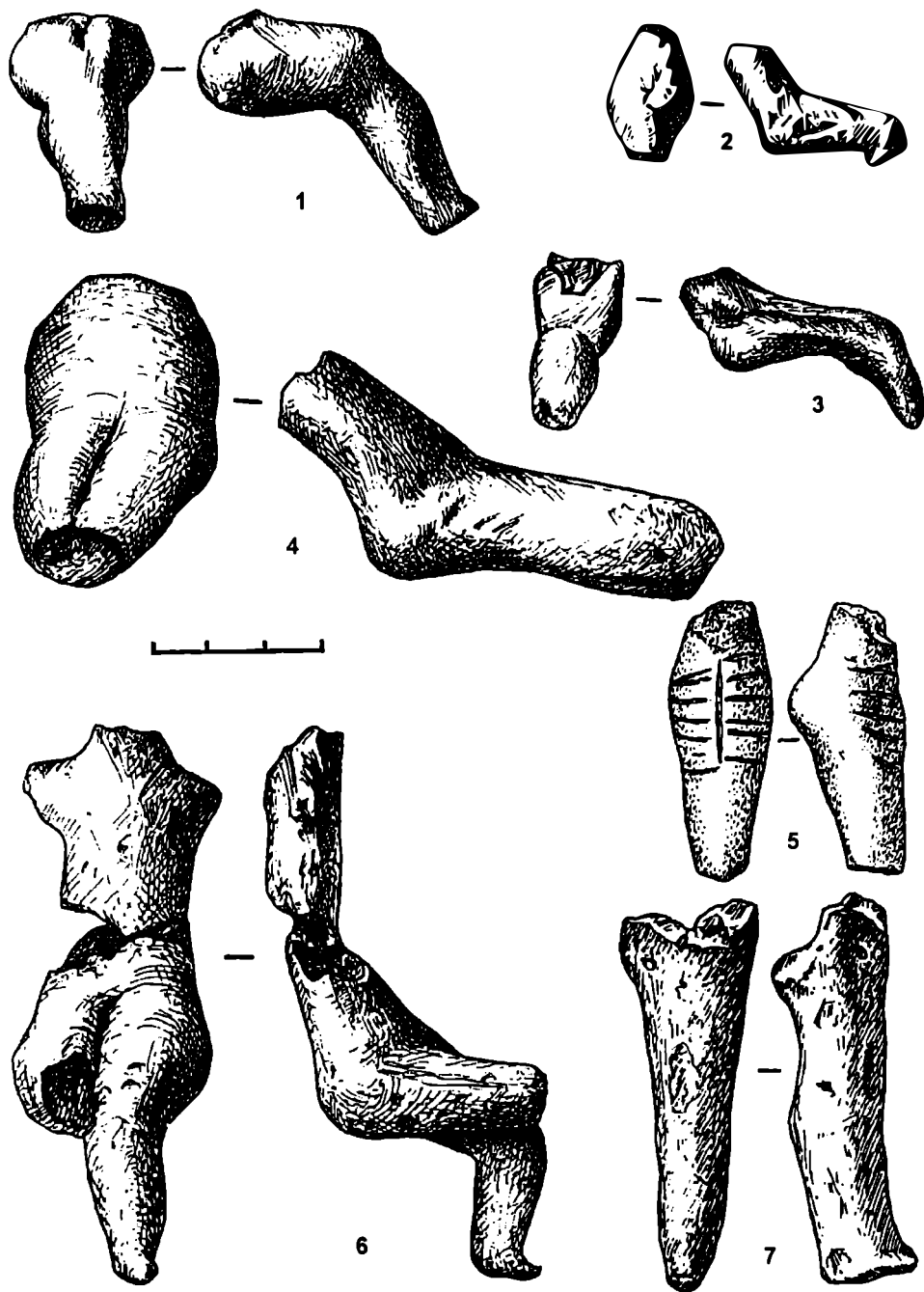

Fig. 5 – tablona I. Statuete antropomorfe.

Statuetele cu decor (B).

În această categorie au fost incluse 100 de piese, adică 14% din numărul total. Majoritatea statuetelor sunt ornamentate cu incizii (83 ex.), o mică parte fiind pictate sau având decor plastic (1 ex.) sau în asociere cu incizii (1 ex.). Poziția și sexul figurinelor pot fi identificate la 65 de piese (9,2%).

La fragmentele mici (35 ex.), unele capete sunt de formă discoidală, cu lobi separați de o nervură mediană. Umerii sunt de formă rotundă (3 ex.) sau conică (7 ex.), cu câte una sau două (2 ex.) perforații. Sâniile sunt marcați prin proeminențe conice și au fost atestați la doar trei piese. Pe fragmentele analizate cel mai frecvent decor este eșarfa, realizată prin pictură (fig. 3/5) sau incizie (fig. 8/1-5). Eșarfa este dispusă pe umărul stâng (2 ex.), drept (4 ex.) sau ambii umeri (1 ex.). Statuetele cu eșarfa pe umărul drept mai au unele elemente decorative suplimentare. Pe o figurină, paralel cu eșarfa, au fost realizate creștături (fig. 8/5). Pe reprezentarea cu eșarfa pe ambii umeri și pe piept s-a format un decor cruciform, iar pe spate ambii umeri rotunjiți sunt marcați de câte o incizie arcuită dispusă vertical și talia suplă este subliniată de linii orizontale (fig. 8/6). Statuetele pictate au fost decorate cu culoarea ciocolatie-închisă (3 ex.) și roșie (1 ex.). Umerii și talia sunt ornamentate cu benzi orizontale sau oblice. Spatele unei statuete este ornamentat cu o ghirlandă formată din linii late și puțin mai jos cu un romb hașurat. Printre fragmente se remarcă patru piese care ne permit să caracterizăm talia, abdomenul și coapsele. La toate exemplarele talia este suplă, abdomenul aplatizat (2 ex.), slab proeminent (1 ex.) sau cu o perforație în zona ombilicului (1 ex.). Pliurile adipoase au câte o perforație (2 ex.). Piese sunt decorate cu incizii orizontale (3 ex.) și alveolări, umplute cu ocră (1 ex.). Fragmentele de fese (4 ex.) sunt ornamentate cu incizii orizontale, triunghiuri și romburi hașurate, linii orizontale și oblice. Fragmentele de picioare au forma conică și se divizează în două tipuri: 1) unite (2 ex.); 2) demarcate de ambele părți de incizii verticale (15 ex.). Genunchii au fost realizați cu una (3 ex.) sau două (4 ex.) ciupituri. Unele dintre ele au câte una (1 ex.) sau două perforații orizontale. Laba piciorului s-a păstrat numai la un fragment și este de formă conică, trasă relativ orizontal. Fragmentele de picioare sunt decorate cu incizii orizontale, oblice și linii pictate, uneori cu creștături și impresiuni.

În categoria C, a reprezentărilor verticale (61 ex. – 8,6% din numărul total de piese), se evidențiază două grupe: 1) feminine (IV – 58 ex.) și 2) masculine (V – 3 ex.). După elementele morfologice, statuetele feminine se divizează în două tipuri. Primului tip (tipul 4 - 6 ex.) i-au fost atribuite figurinele cu capete de formă rotundă (4 ex.) sau conică (1 ex.); ochii nu sunt marcați prin proeminențe conice, umerii prin „amorse”, torsul și abdomenul applatizate (3 ex.), uneori ultimul ușor proeminent (3 ex.). Reprezentările tipului respectiv sunt decorate cu incizii (4 ex.) sau pictură (2 ex.). Cea mai frecventă compoziție ornamentală este eșarfa pe umărul stâng (2 ex.) și drept (2 ex.), realizată în tehnica inciziei (2 ex.) sau picturii (2 ex.). Mai rar se întâlnesc linii și benzi orizontale sau oblice (fig. 2; 3; 8/2). Remarcăm decorul unei statuete, care a fost executat pe partea mijlocie a ei și constă din rânduri verticale de impresiuni triunghiulare, umplute cu vopsea roșie crudă, aplicată după ardere (fig. 3/4).

În al treilea tip au fost incluse 42 de statuete (tipul 5). Ele se caracterizează prin capete de formă discoidală, ochii indicați de regulă prin perforații, umerii conici, cu sau fără perforații, talia înaltă, suplă, abdomenul slab proeminent, cu o perforație orizontală

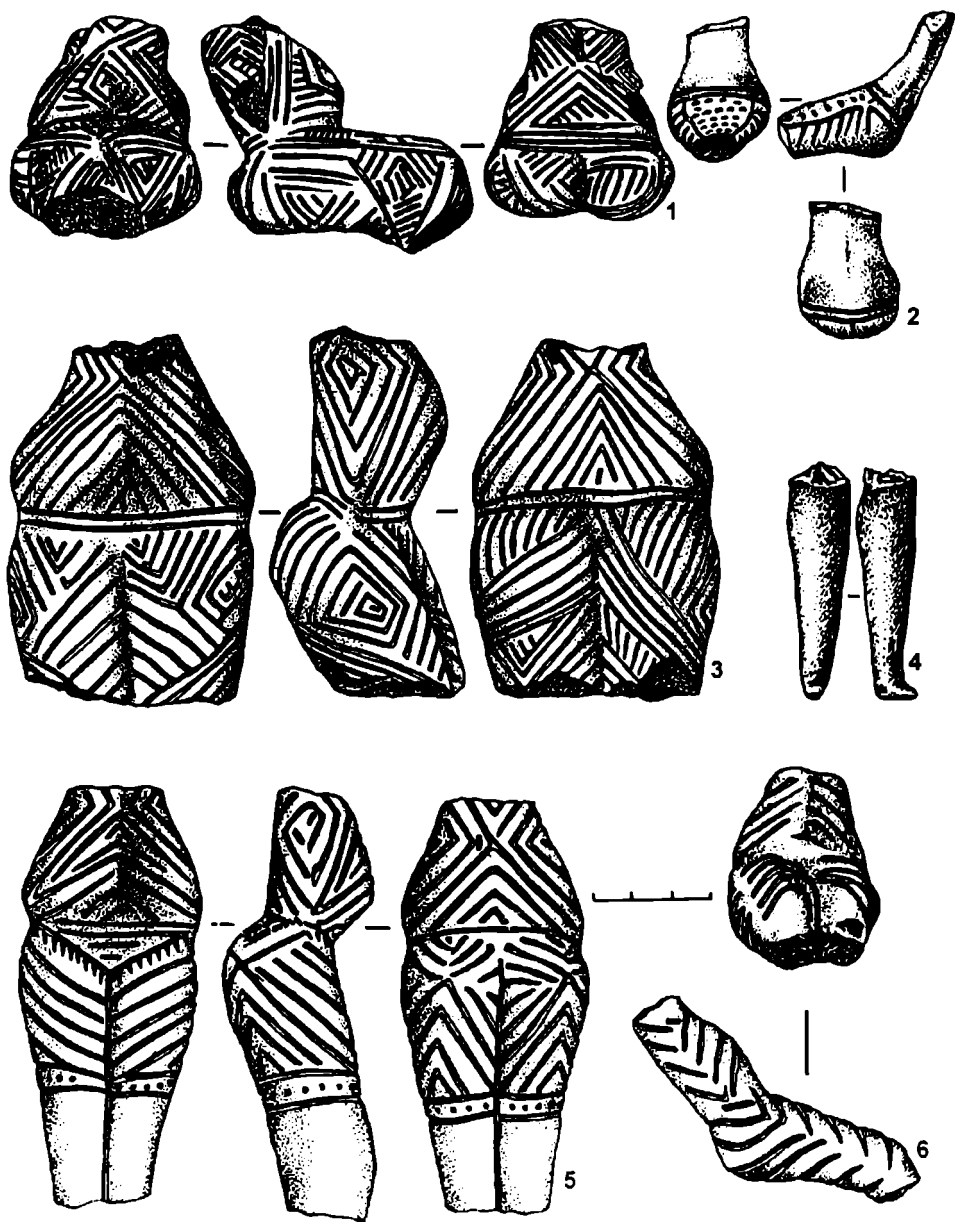

Fig. 6 – tablona 1. Statuete antropomorfe.

(12 ex.) sau verticală (2 ex.) în zona ombilicului, uneori aplatizat (5 ex.) sau slab pronunțat (4 ex.), pliurile adipoase proeminente fără perforații (11 ex.) sau cu câte una (10 ex.) sau două (13 ex.) ciupituri, uneori având câte o (7 ex.) perforație orizontală sau două (1 ex.). Picioarele sunt de formă conică și, după unele particularități ale lor, statuetele tipului respectiv se împart în două variante. La reprezentările primei variante picioarele sunt unite, fusiforme, cu o îngroșare în zona pulpelor. La a doua variantă statuetele au picioarele demarcate pe ambele părți de o incizie verticală (16 ex.) și, de regulă, mai jos de genunchi au o perforație orizontală. Specificăm că statuetele de tipul nominalizat sunt ornamentate de regulă pe partea lor mijlocie și mai rar pe întreaga suprafață. În decorul reprezentărilor prevalează două compoziții ornamentale: 1) triunghiul pubian (21 ex.) și 2) „șorțul” cu franjuri (19 ex.). Ambele compoziții sunt dispuse în zona pubisului. După prezența sau absența unora sau altora dintre elementele decorative, compozițiile respective se divizează în mai multe variante. În prima compoziție ornamentală se deosebesc următoarele variante: 1) triunghiul este liber de motive decorative și este pictat cu culoare maronie (2 ex.) sau realizat din incizii (3 ex.); 2) triunghiul este liber de motive decorative, paralel cu liniile lui laterale fiind executat câte un rând de gropițe rotunde (fig. 10/2); 3) triunghiul este liber de elemente decorative, liniile lui laterale fiind ornamentate cu creștături sau alveole (fig. 10/3); 4) în interiorul triunghiului sunt dispuse două incizii orizontale (1 ex.); 5) în interiorul triunghiului au fost executate două incizii orizontale, iar liniile laterale au fost decorate cu creștături (fig. 7/2); 6) în interiorul triunghiului au fost realizate două rânduri paralele de gropițe rotunde, iar liniile laterale cu unul sau două rânduri de gropițe similare (fig. 10/6); 7) în interiorul triunghiului au fost circumscrie unul sau două triunghiuri pictate.

A doua compoziție decorativă se divizează în mai multe variante: 1) „șorțul” cu franjuri (5 ex.) sau fără ele (3 ex.). „Șorțul” a fost realizat în tehnica inciziei, cu partea inferioară rotunjită, iar în interiorul lui erau dispuse haotic gropițe rotunde, uneori „șorțul” fiind divizat în două părți aproximativ egale de o incizie verticală (fig. 9/3, 4); 2) „șorț” cu franjuri împărțit în două părți egale de o incizie verticală, în interiorul căreia sunt dispuse oblic rânduri de creștături (fig. 9/1); 3) „șorțul” cu franjuri este liber de elemente decorative (4 ex.), fiind divizat uneori de o linie verticală (2 ex.); 4) „șorț” cu franjuri, având în interior rânduri orizontale și oblice de creștături (fig. 10/1); 5) „șorț” cu franjuri cu partea inferioară rotunjită, decorat cu gropițe rotunde, executate neglijent (1 ex.); 6) „șorț” cu franjuri, divizat de linii orizontale în trei zone, ultimele fiind ornamentate cu incizii verticale (1 ex.); 7) „șorț” cu franjuri, având în interior rânduri orizontale de alveole și incizii (fig. 9/5); 8) „șorț” cu franjuri, divizat de incizii orizontale și verticale, formând carouri, realizate neglijent (fig. 10/5); 9) „șorț” împărțit de o incizie în două părți egale, cu partea inferioară ușor rotunjită, interiorul fiind decorat cu gropițe rotunde (fig. 9/6). Din același tip fac parte două statuete, una dintre ele fiind ornamentată în zona pubisului cu un romb executat neglijent, în interiorul căruia sunt dispuse haotic creștături (fig. 10/7), iar la a doua reprezentare aceeași zonă este decorată cu linii verticale și orizontale (fig. 5/5).

Dintre statuetele analizate, patru piese cu compoziții ornamentale complicate prezintă un interes deosebit. Prima, recuperată din bordeiul 52, este zveltă, cu talia înaltă, coapsele unite și pântecul proeminent, dar fără exagerare. Brațele sunt redată prin „amorose” cu câte o perforație la fiecare umăr, sânii prin două proeminențe organice, pliurile adipoase

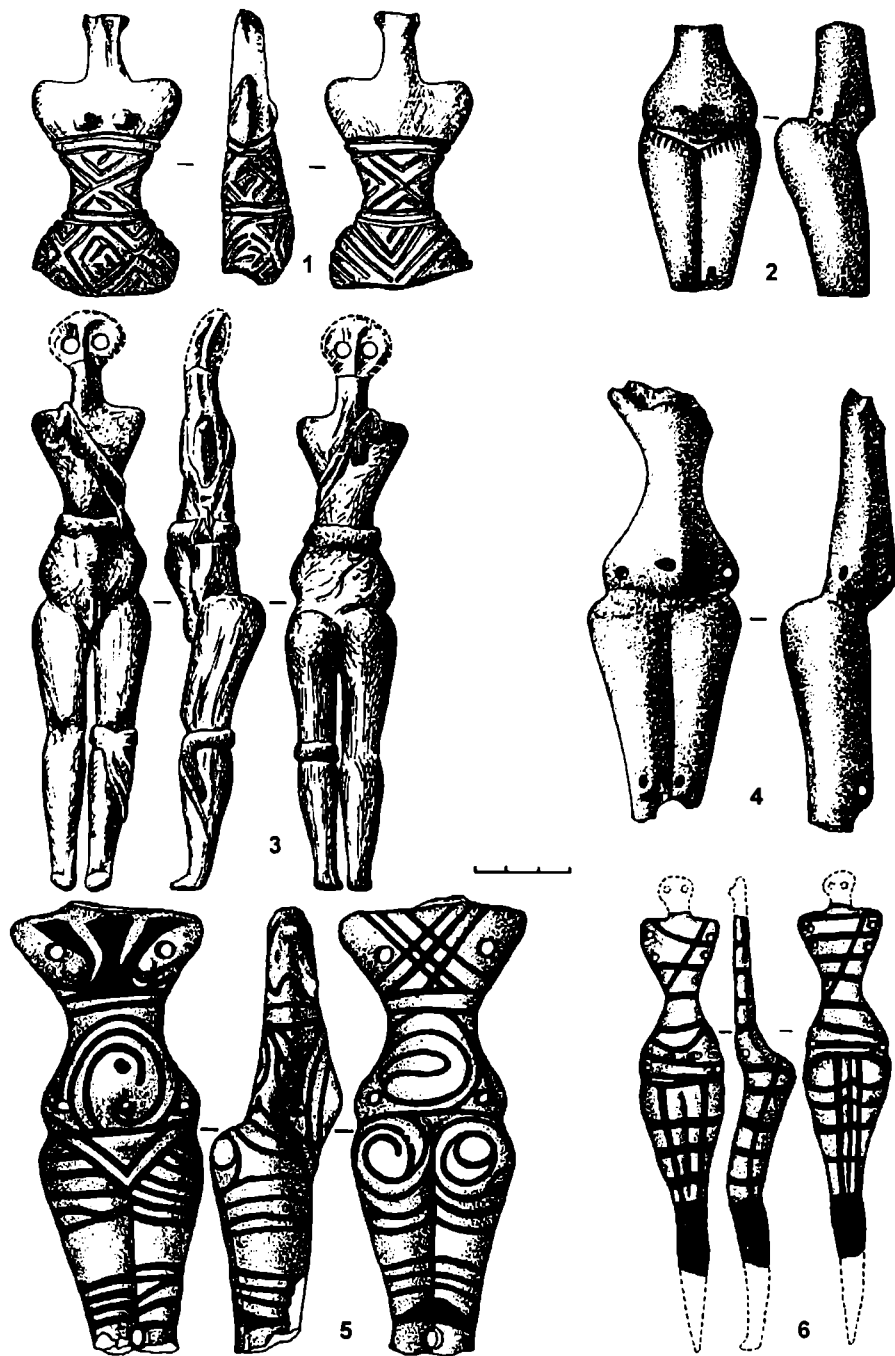

Fig. 7 – Iablonna I. Reprezentări antropomorfe.

au, de asemenea, câte o perforație, zona ombilicului a fost perforată vertical și genunchii sunt perforați. Pe coapse sunt trasate dungi negre. Triunghiul pubian este marcat, de asemenea, cu linii de culoare neagră. Pe pântec sunt pictate două capete de spirale îmbucate. Bucle de spirale au fost desenate pe partea inferioară a spatelui și pe ambele fese. Partea superioară a spatelui a fost pictată cu dungi de culoare neagră, dispuse cruciform. D. Monah susține că între sâni este pictată o imagine care sugerează un copil cu brațele înălțate¹³. După opinia noastră, motivul respectiv reprezintă așa numitele „apexuri” trifurcate, care cu unele modificări se întâlnesc în toate fazele culturilor Precucuteni și Cucuteni-Tripolie și este interpretat ca șarpe stilizat. Acest motiv ornamental este documentat pe ceramică și pe statuetele antropomorfe¹⁴. Suprafața figurinei este lustruită (fig. 7/5).

O altă statueta, aproape întreagă, găsită în bordeiul 53, reprezintă tipul predominant, cu torsul aplatizat. Piesa este zvultă, cu talia înaltă și abdomenul ușor proeminent, picioarele unite, fusiforme, puțin îndoite de la genunchi. Statueta are câte două perforații pe umeri și câte una în zona ombilicului și a pliurilor adipoase. Pe ambele fețe, torsul este decorat cu dungi orizontale și de la umărul stâng a fost trasată o eșarfă. Picioarele sunt ornamentate cu aceleași dungi orizontale, iar pe față și pe spate dungi verticale par să susțină o încălțăminte sau un „ciorap” pictat cu negru (fig. 7/6).

Din bordeiul 37 provine un fragment de statueta decorată cu incizii. Ea are talia relativ îngustă, abdomenul proeminent, picioarele detașate pe ambele părți de incizii verticale. Elementul decorativ principal al statuetei este triunghiul, dispus pe ambele părți ale torsului, abdomen, pubis, fese și picioare. Pe picioare au fost trasate incizii oblice, iar puțin mai sus de genunchi două incizii orizontale cu un rând de gropițe în centru (fig. 6/5).

Tot cu incizii este ornamentată statueta din bordeiul 38. Spatele, fesele și picioarele sunt decorate cu incizii care formează unghiuri ascuțite. Pe pubis s-a realizat „șorțul” cu franjuri. Abdomenul este decorat cu o compoziție constând din romburi și semiove (fig. 6/5).

În categoria analizată se evidențiază două reprezentări cu trăsături individuale. Probabil că prima statueta a avut capul discoidal, cu doi lobi separați de o nervură mediană, gâtul înalt, de formă cilindrică, umerii rotunjiți, ușor ridicați în sus, sâni reprezentati prin două proeminențe conice, talia îngustă și abdomenul proeminent. Talia este ornamentată cu linii orizontale sau oblice, triunghiuri, unghiuri ascuțite, iar abdomenul cu romburi circumscrie (fig. 7/1).

A doua statueta a fost recuperată din bordeiul 55 și are indicați umerii prin „amorse” și talia relativ îngustă. Reprezentarea este ornamentată cu o „eșarfă” pe umărul stâng, având pe ambele părți, paralel cu eșarfa, șase gropițe rotunde. Pe talie, sub umărul drept, s-au trasat creștături. Pe abdomen a fost aplicat un brâu în relief, ornamentat cu două rânduri orizontale de gropițe rotunde, care înconjoară piesa. Pe suprafața statuetei se observă urme de vopsea roșie crudă (fig. 3/1).

¹³ *Ibidem*, p. 100.

¹⁴ V.G. Zbenovič, *Drakon v izobrazitel'noj tradicii kul'tury Kukuteni-Tripol'je*, în *Duhovnaia kul'tura drevnih obščestv na territorii Ukrainy*. Kiev, 1991, p. 20-34.

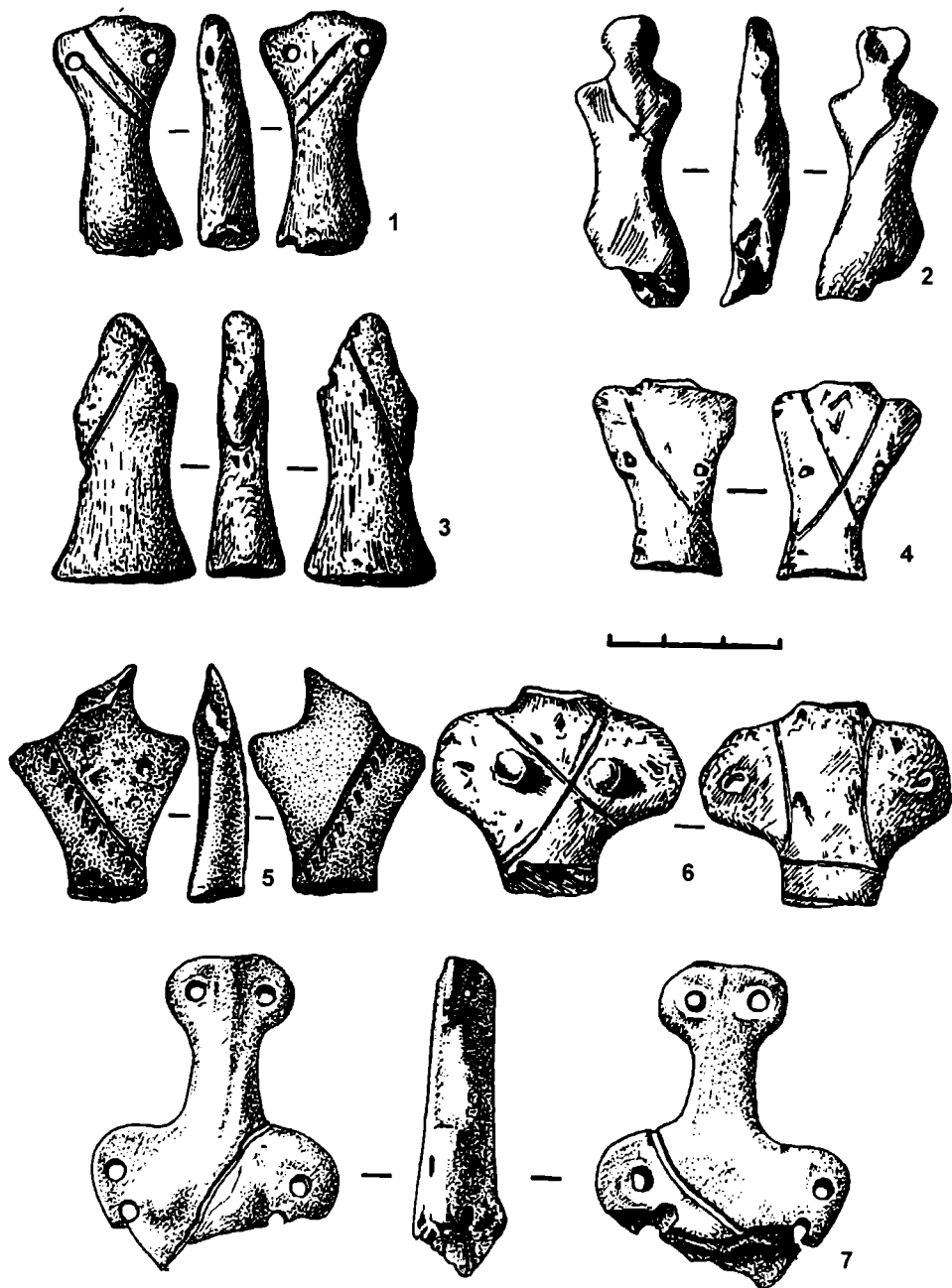

Fig. 8 – lablona I. Reprezentări antropomorfe cu eșarfă.

În grupa reprezentărilor masculine se definește un singur tip (tipul 6 - 3 ex.). Statuetele au fost modelate neglijent, din pastă fină, și au culoarea cenușiu-gălbuie. Talia figurinelor este relativ îngustă, iar picioarele de formă conică, demarcate de o incizie verticală. Piese sunt decorate cu incizii orizontale (fig. 4/7) sau incizii în asociere cu gropițe rotunde (fig. 4/2). Din acest tip face parte o reprezentare unicat în plastica antropomorfă a complexului cultural Cucuteni-Tripolie. Statueta reprezintă un bărbat cu talia zveltă și cu picioarele puternice, modelate separat. Capul este de formă discoidală, cu doi lobi separați de o nervură mediană, abdomenul proeminent, sexul marcat plastic, genunchii modelați realist și labela picioarelor indicate schematic. Statueta este ornamentată cu o eșarfă în relief, de la umărul drept pe ambele părți ale torsului, care se leagă pe talie sub umărul stâng formând un nod. Talia este decorată cu o centură. Pe piciorul stâng are înnodată, mai jos de genunchi o eșarfă, de la care atarnă capetele ei, dispuse oblic (fig. 7/3).

În categoria D (reprezentările șezânde) au fost incluse cinci statuete (0,6%). În cadrul ei se evidențiază o grupă (VI), care are un singur tip (tipul 7). Ele au talia îngustă, abdomenul proeminent (3 ex.), fesele redat exagerat, picioarele unite sau demarcate. Statuetele sunt decorate cu incizii încrustate cu pastă albă (3 ex.), uneori acoperind întreaga suprafață (4 ex.). Spatele, abdomenul, pubisul, fesele și picioarele sunt ornamentate cu triunghiuri, romburi hașurate și linii oblice (fig. 6/1, 3). O figurină este decorată cu „șorțul” cu franjuri, în interiorul căruia se găsesc rânduri orizontale de alveole (fig. 6/2). Dintre statuetele analizate prezintă interes decorul unei piese. Ea este ornamentată pe toată suprafața numai cu linii oblice, destul de largi. După maniera de executare a decorului și motivului trasat, ea amintește de reprezentările caracteristice fazei Cucuteni A-Tripolie BI (fig. 6/6).

Dintre reprezentările antropomorfe atestate într-un singur exemplar remarcăm figurina din locuința 49, realizată pe suport. Capul este redat *en bec d'oiseau*, nasul reliefat, gâtul scurt, un umăr este rotunjit, al doilea de formă conică, puțin ridicat în sus, iar sânii marcați prin „pastile”. Pe spate statueta are modelat un mic vas. Reprezentarea este decorată cu rânduri verticale de creștături trasate orizontal. În general, figurina a fost modelată neglijent (fig. 3/11). Din această grupă de statuete fac parte trei capete, unul fiind de formă discoidală, cu nasul redat prin ciupitură. Pe cap are o „pastilă” de formă rotundă (fig. 3/8). A doua piesă are fața ovală, nasul realizat prin ciupitură, iar pe ceafă este marcat cocul. Ultima reprezentare, din partea superioară a unei statuete, este înaltă, cilindrică, cu nasul indicat printr-o proeminență și capul de formă conică, având alte două proeminențe situate puțin mai jos (fig. 1/2).

Așadar, în clasa reprezentărilor cu decor prevalează statuetele verticale, ornamentate în special cu incizii. Ca tip predominant sunt statuetele cu capul discoidal, umerii de genul „amorselor”, talia înaltă, îngustă, cu picioare fusiforme (tipul 5). Acestui tip de statueta îi sunt specifice două compoziții ornamentale: triunghiul și „șorțul” cu franjuri, care sunt dispuse, de regulă, în zona pubisului.

După cum rezultă din analiza plasticii antropomorfe de la Iablona I, aceasta are multe trăsături comune în plastica ceramicii complexului cultural Cucuteni-Tripolie. Ne referim la gradul înalt de fragmentare al reprezentărilor și la preponderența statuetelor feminine. Prezența unui număr redus de figurine întregi în așezările timpurii este interpretată de E.V. Antonova, prin faptul că sacralitatea statuetelor în epoca respectivă

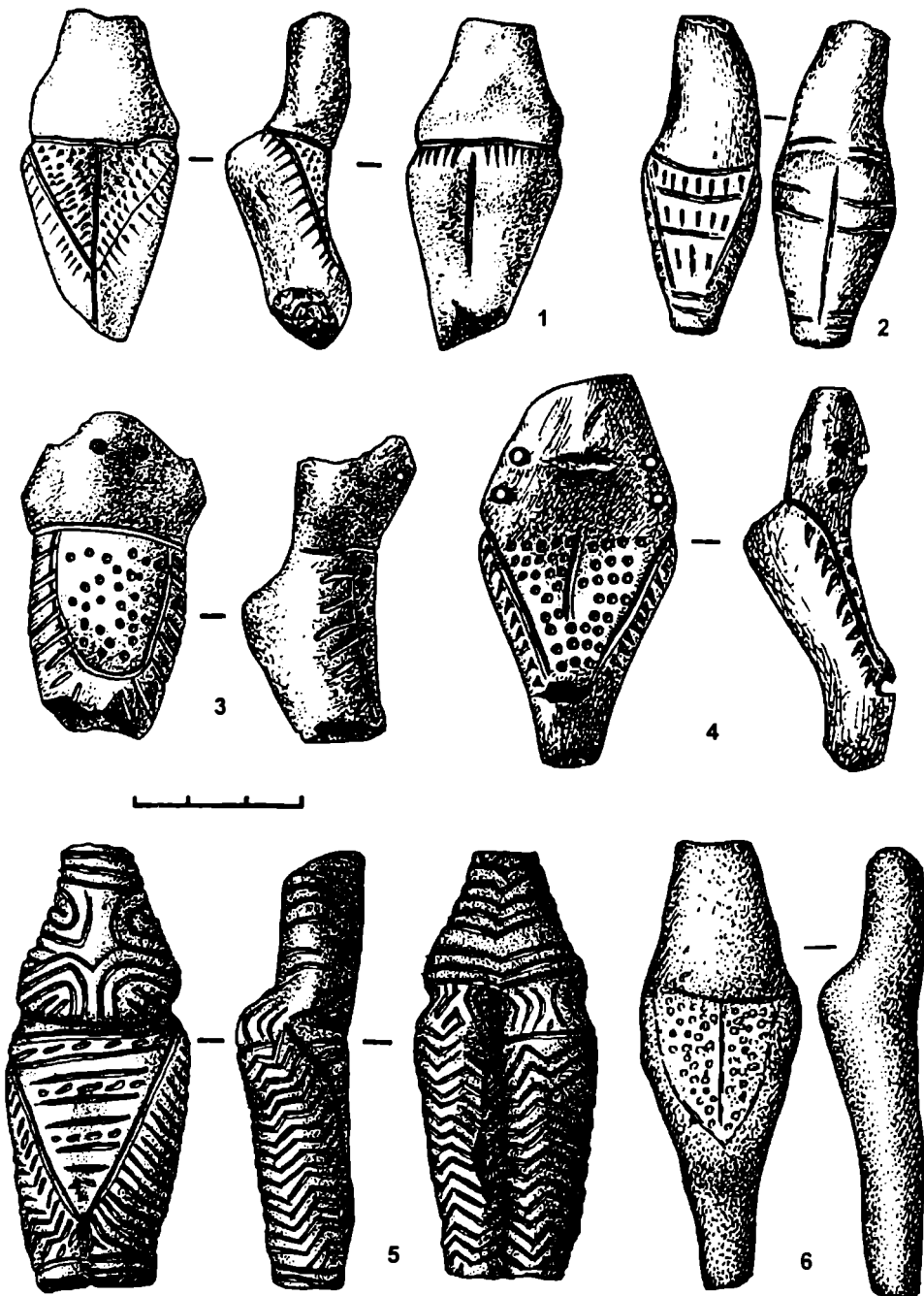

Fig. 9 – lablona I. Statuete antropomorfe cu „șorț” cu franjuri.

nu era permanentă¹⁵, ceea ce constituie o trăsătură caracteristică a comunităților preistorice. După A.P. Pogoževa, preponderența absolută a figurinelor feminine și diversitatea lor demonstrează că imaginea femeii era cu mult mai complexă decât cea a bărbatului¹⁶.

După particularitățile sale, plastica antropomorfă de la Iablona I poate fi atribuită stilului schematico-realist. La modelarea ei s-au respectat de regulă proporțiile corpului, însă majoritatea părților componente (capul, nasul, ochii, umerii etc.) au fost redată schematic și foarte rar au unele trăsături realiste. Tradițiile plasticii antropomorfe din faza Cucuteni A-Tripolie BI s-au menținut la tipurile 1, 4 și 7. Tipurile respective, mai ales 1 și 4, cu toate că se întâlnesc și în așezările fazei Cucuteni A-B-Tripolie BII (Florești-„Zagotžerno”, Pianiškovo)¹⁷, sunt mult mai caracteristice pentru siturile fazei Cucuteni A. Ele sunt preponderente în așezările Hăbășești¹⁸, Izvoare II¹⁹, Polivanov Iar III²⁰, Răucești²¹, Scânteia²² etc. După cum s-a subliniat, unele statuete de tipul 7, după maniera de executare a decorului și compozițiile ornamentale, amintesc de ornamentul reprezentărilor fazei Cucuteni A. În legătură cu aceasta, prezintă interes compoziția ornamentală din triunghiuri și romburi hașurate sau circumscrise. Ea a fost documentată de figurinele din așezările Polivanov Iar III²³, Frumușica²⁴, Izvoare²⁵, Târpești²⁶, Drăgușeni-„În Deal la Lutărie”²⁷ ș.a. După opinia lui A.P. Pogoževa, această compoziție ornamentală a apărut în așezările situate la nord de cursul mijlociu al Nistrului (Polivanov Iar III) și de acolo a fost vehiculată în așezările din sud (siturile de tipul Solonceni)²⁸. După opinia noastră, această compoziție ornamentală a apărut inițial în așezările din Moldova Subcarpată (Frumușica, Izvoare II) care, din punct de vedere cronologic, sunt probabil mai timpurii decât siturile de la nordul Nistrului Mijlociu (Polivanov Iar III). În continuare, compoziția respectivă se întâlnește în plastica antropomorfă a așezărilor de tipul Drăgușeni-Jura, din care au evoluat cele de tipul Solonceni.

A.P. Pogoževa susține că plastica siturilor sudice a păstrat un timp mai îndelungat trăsăturile conservatoare: masivitatea relativă a statuetelor, tendința spre decorul tradițional etc., iar reprezentările din așezările din nordul Nistrului Mijlociu sunt

¹⁵ E.V. Antonova, *K issledovanju semantiki antropomorfnyh statuetok pervobytnyh zemledel'cev*, în *V'DI*, 4, 1987.

¹⁶ A.P. Pogoževa, *op. cit.*, p. 132.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ V. Dumitrescu și colab., *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954.

¹⁹ R. Vulpe, *Izvoare*, București, 1957.

²⁰ T.A. Popova, *op. cit.*

²¹ Gh. Dumitroaia, *Plastica antropomorfă cucuteniană de la Răucești-„Munteni”*, jud. Neamț, în *MemAntiq*, XV-XVIII (1983-1985), 1987.

²² C.M. Mantu, *Plastica antropomorfă a așezării Cucuteni A₃ de la Scânteia (jud. Iași)*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 51-67.

²³ T.A. Popova, *op. cit.*

²⁴ C. Matasă, *Frumușica. Village préhistorique dans la Moldavie du nord, Roumanie*, București, 1946, fig. 53.

²⁵ R. Vulpe, *op. cit.*

²⁶ S. Marinescu-Bîlcu, *Sondajul de la Târpești*, în *MCA*, II, București, 1962, fig. 5/5.

²⁷ A. Crâșmaru, *Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică*, Botoșani, 1977, fig. 11/5.

²⁸ A.P. Pogoževa, *op. cit.*, p. 59, 65.

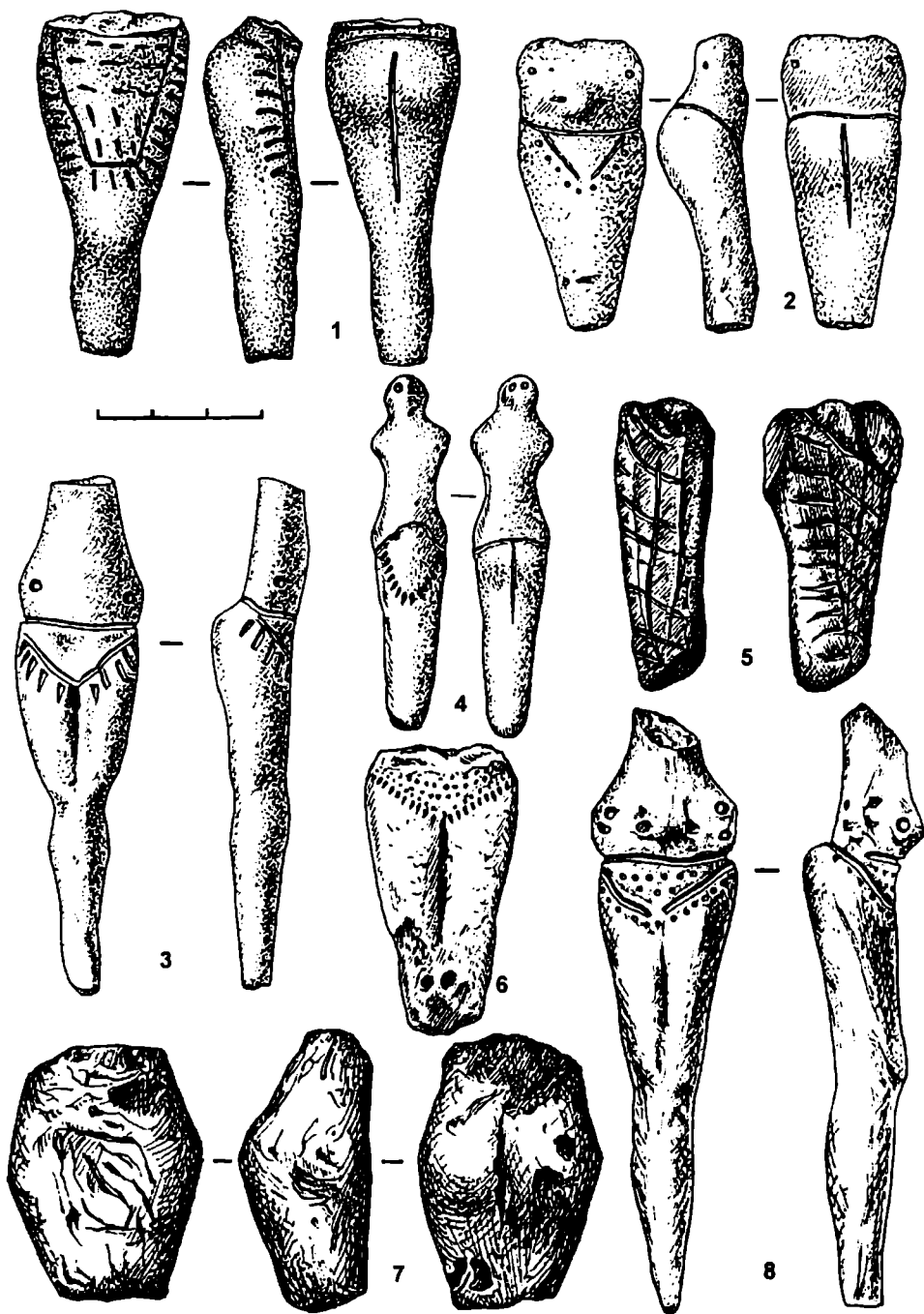

Fig. 10 – lablona I. Statuete cu „șorți” cu franjuri și triunghi.

mai receptivă la transformări – figurinele sunt mai zvelte, fesele modelate fără exagerări deosebite etc.²⁹ Însă trebuie remarcat faptul că, în primul rând, colecțiile comparate din punct de vedere cantitativ diferă mult, iar în al doilea rând – reieșind din rezultatele analizei morfologice și stilistice a ceramicii pictate – așezările nominalizate sunt asincrone. În ceramica sitului Soloncenii II (nivelul mijlociu) sunt prezente multe trăsături arhaice care permit atribuirea lui unei secvențe mai timpurii³⁰. După autoarea citată, în așezările de la nordul Nistrului Mijlociu s-a format piciorul fusiform cu pulpele ușor îngroșate, care se răspândește în alte zone pe parcursul evoluției culturii Cucuteni-Tripolie (subtipul c₂, după clasificarea lui A.P. Pogoževa). În cazul când la statuetele subtipului respectiv este prezent „șorțul” cu franjuri, atunci ele sunt atribuite subtipului a₂³¹. Cu alte cuvinte, apariția figurinelor cu piciorul fusiform și a celor cu „șorț” cu franjuri este concomitentă. Statuetele cu compoziția ornamentală „șorțul” cu franjuri au fost atestate la Polivanov Iar II, Mândrești-„Iaz”, Cucuteni-„Dâmbul Morii”, Lipovanka și Racova³². În ultimul timp au apărut la Iablona I, Duruitoarea Veche, Gura Căinarului³³ și Fiodorovka³⁴. Așezările în care au fost depistate reprezentări cu „șorț” cu franjuri se localizează în zona carpato-nistreană, cu excepția sitului de la Fiodorovka, situat în bazinul Bugului de Sud. Cea mai timpurie așezare cu astfel de statuete este cea de la Târpești (faza Cucuteni A)³⁵. Însă, specificăm că mai frecvent figurinele cu „șorț” cu franjuri s-au descoperit în așezările din bazinul Prutului și Nistrului³⁶.

În ornamentul plasticii antropomorfe de la Iablona I, paralel cu „șorțul” cu franjuri, un loc deosebit îl ocupă compoziția decorativă formată din triunghiuri cu diverse elemente ornamentale. Triunghiul pubian, ca o compoziție cruciformă în interior, constituie unul dintre cele mai timpurii motive ornamentale³⁷. Remarcăm statuetele al căror triunghi este decorat, fie în interior, fie paralel cu laturile inferioare, cu gropițe rotunde sau alveole (variantele 2, 3 și 6 - 10 ex.). Cu gropițe similare sunt ornamentate unele figurine cu „șorțuri” cu franjuri (variantele 1, 5 și 7). În comparație cu plastica din faza Cucuteni A-Tripolie BI, în colecția de la Iablona I sunt frecvente statuetele cu perforații în diverse zone anatomice: ochi, umeri, pliuri adipoase, genunchi etc.

Majoritatea reprezentărilor recuperate de la Iablona I au fost descoperite în complexele de locuire și menajere (485 ex. – 64,5%) și o parte din ele în stratul de cultură (253 ex. – 35,5%). În locuințe ele sunt reprezentate în felul următor: câte 1-5 ex. în 19

²⁹ Ibidem.

³⁰ N.M. Vinogradova, *Plemena Dnestrovsko-Prutskogo mejdurečja v period rasveta tripol'skoj kul'tury*, Chișinău, 1983, p. 64, 75.

³¹ A.P. Pogoževa, *op. cit.*, p. 59, 65.

³² Ibidem.

³³ V.Ia. Sorokin, *Tripol'skoe naselenje u s. Gura Căinarului*, în AIM (1983), fig. 2/9.

³⁴ L.V. Subbotin, K.I. Dobrovolskiij, *Novoe arheologičeskie pamjatniki bassejna r. Siniuha, în Pamjatniki drevnyh kul'tur Severo-Zapadnogo Pričernomorja*, Kiev, 1981, fig. 2/10.

³⁵ S. Marinescu-Bîlcu, *Târpești. From prehistory to History in Eastern Romania, BAR International Series*, 107, Oxford, 1981, fig. 182/10.

³⁶ V.Ia. Sorokin, *Rezultaty klassifikacij antropomorfnoj plastiki tripol'skogo poselenja Iablona I*, în vol. *Konferenca: rekonstrukcija drevnih verovanij istočniki, metod, cel'*, Leningrad, 1990, p. 53-54.

³⁷ A.P. Pogoževa, *op. cit.*, p. 46.

complexe, câte 6-10 ex – în patru, 11 – 15 ex. – în șase, 16-17 ex. – în două. Cel mai mare număr de fragmente au fost depistate în locuințele: N11, 50 (câte 21 ex.), 37 (24 ex.), 21 (25 ex.), 52 (31 ex.), 51 (35 ex.), 33 (37 ex.) și 36 (54 ex.). De asemenea, ele au fost depistate în opt gropi menajere, în care au fost găsite câte 1-4 ex. Dintre locuințe se remarcă bordeiul 36. Acest complex se deosebește în stațiune și prin cel mai mare număr de unelte și ceramică. În legătură cu această situație, unul dintre autori a presupus că în complexul respectiv a locuit o persoană cu un statut deosebit cu atribuții de cult³⁸.

În urma analizei reprezentărilor antropomorfe de la Iablona I au fost puse în evidență tradițiile plasticii din faza Cucuteni A-Tripolie.

LA PLASTIQUE ANTHROPOMORPHE DE L'ÉTABLISSEMENT CUCUTENIEN DE IABLONA I

Résumé

Dans cet étude sont analysés 711 fragments et pièces entières de statuettes anthropomorphes, découvertes dans l'établissement de Iablona I (dép. de Bălți), attribuée à la phase Cucuteni A-B2. La grande majorité des statuettes est constituée par les statuettes féminines caractéristiques pour la phase nommée plus haut. Le plus fréquentes compositions décoratives sont „le tablier” à franges et le triangle. Ont été mises en évidence les traditions de la plastique anthropomorphe Cucuteni A, les types et les motifs ornementaux. La composition ornementale „le tablier” à franges se retrouve le plus fréquent dans la plastique anthropomorphe des établissements localisés dans les bassins du Prut et du Dniestre.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. Statuettes anthropomorphes.
- Fig. 2. Représentations anthropomorphes.
- Fig. 3. Représentations anthropomorphes.
- Fig. 4. Statuettes masculines.
- Fig. 5. Statuettes anthropomorphes.
- Fig. 6. Statuettes anthropomorphes.
- Fig. 7. Représentations anthropomorphes.
- Fig. 8. Représentations à écharpe.
- Fig. 9. Statuettes à „tablier” avec franges.
- Fig. 10. Statuettes à „tablier” avec franges et triangles.

³⁸ V. Ia. Sorokin, *Orudja truda i hozjajstvo tripol'skih plemen (po materjalam srednego Tripol'ja Dnestrovskogo-Prut'skogo mejdurečja*, disertație de doctorat, Leningrad, 1987, p. 19.